

১৫ বৰ্ষ ২০০ সংখ্যা শনিবাৰ ২৯ আগস্ট ১৪২৩ কলকাতা

শিখিলে ভাল

ভারতীয় উপমহাদেশীয় পরিচিতি লইয়া গৰিবত হইবাৰ দিন আজ গৰ্বেৰ কাৰণ— পাকিস্তানি সংবাদমাধ্যম। সৱকাৰি ছড়িৰ বিৰুদ্ধে পাকিস্তানেৰ অন্যতম প্ৰধান সংবাদপত্ৰেৰ সম্পাদকীয় স্তুতি যে ভাৰতে জেহাদ যোৰণা কৰিয়াছে, গোটা উপমহাদেশে তাহা এক বিৱল নেতৃতক মেৰণদণ্ডেৰ লক্ষণ। আক্ৰিক অৰ্থে ইহা জেহাদ, কেননা দ্বাৰ্থহীন ভাষায় বলা হইয়াছে, স্বাধীন ও নিৰপেক্ষ ভাৰতে তথ্য সংগ্ৰহ ও তথ্য পৰিবেশন সংবাদমাধ্যমেৰ একমাত্ৰ ধৰ্ম, তাহাৰ আৱ কোনও ধৰ্ম নাই। বিশেষ কৰিয়া, সৱকাৰি তঙ্গ অনুযায়ী পুতুলনাচ কোনও মতেই তাহাৰ কাজ-হইতে পাৱেন না। 'ডন' দৈনিক পত্ৰিকাৰ সংবাদিক সিৱিল আলমিডা পাকিস্তানেৰ সামৰিক মহল ও অসামৰিক প্ৰশাসনিক মহলেৰ মধ্যে মতবিভাজনেৰ সংবাদ পৰিবেশন কৰায় সে দেশেৰ নিৰ্বাচিত সৱকাৰ তাঁহাৰ বিৰুদ্ধে শাস্তিমূলক ব্যবস্থা লইয়াছে: সেই প্ৰেক্ষিতেই পত্ৰিকাৰ এই সম্পাদকীয় প্ৰতিবাদ। প্ৰতিবাদ-বাৰ্তাটিৰ মাত্ৰাবেধ লক্ষণীয়। কোনও অতিৰিক্ত ক্ৰোধ বা ক্ষোভেৰ বাড়াবাড়ি ছাড়াই এক প্ৰবল আঘাতপ্ৰত্যয় ও সাহসিকতাৰ সহিত সম্পাদকীয় অৰহনান্তি যোৰিত হইয়াছে। গণতান্ত্ৰিক দেশে গণনিৰ্বাচিত সৱকাৰ যে কথনও ই গণমাধ্যমেৰ নিৰপেক্ষ তথ্যপ্ৰচাৰেৰ দায়িত্ব পদদলিত কৰিতে পাৱেন না, দায়িত্ব ও সংযোগেৰ সহিত সে কথা মনে কৰাইয়া দেওয়া হইয়াছে। ইহাকে নিছক 'ডন'-এৰ আঘাপক্ষ সমৰ্থনেৰ কৌশল ভাৰিবাৰ কাৰণ নাই। সে দেশেৰ অন্য প্ৰধান সংবাদপত্ৰ 'দ্য নেশন'-ও তাহাদেৰ সম্পাদকীয় স্তুতে একই কথা বলিয়াছে। এই ঘটনায় গোটা উপমহাদেশেৰ সংবাদমাধ্যম জগতেৰ মান বাড়িয়া গৈল। রাজনৈতিক প্ৰভাৱে দশদিশাস্তুক বলয় হইতে নিজেকে মুক্ত রাখিয়া গণতন্ত্ৰেৰ চতুৰ্থ স্তুতি হিসাবে সংবাদমাধ্যম কী ভাৰতে ও কৰ্তৃপক্ষ সক্ৰিয় থাকিতে পাৱে, সেই আৰ্থাস যেন বিশ্বৃতিৰ অনন্ত অতল হইতে উঠিয়া আসিল।

বিশেষ কৰিয়া সাম্প্রতিক ভাৰতে বসিয়া এমন আৰ্থাস প্ৰায় অবিশ্বাস্য ঠিকিবাৰ জোগাড়। সাম্প্রতিক অতীতে ভাৰতীয় সংবাদমাধ্যমেৰ একটি অংশ যে ভঙ্গিতে নতমন্তকে শাসকেৰ শাসন-দলন স্থাকাৰ কৰিয়া লইয়াছে, তাহাতে সংবাদমাধ্যমেৰ নেতৃত্বতা লইয়া প্ৰশংসন উৎস স্থাভাৰিক। তাহাদেৰ একাংশকে দেখিয়া কাহাৰ ও সংশ্ৰয় হইতে পাৱে, শাসকেৰ প্ৰতি আনুগত্যকে গোপন কৰিবাৰ চক্ৰুজ্ঞাটুকু ও বুঝি আৱ অৰশিষ্ট রাখিবাৰ প্ৰয়োজন নাই। যাহাৰা নিজেদেৰ রং চিনাইয়া দিতে এতখানি উদ্ঘৰণ নহে, দুৰ্জনে বলিবে, তাহারাও নিজেদেৰ হাঁড়ি বাঁধিবাৰ জন্য খেজুৰ গাছ চিনিতে ভুল কৰে নাই। যে উগ্ৰ জাতীয়তাবাদী ছক্কারে এখন ভাৰতীয় রাজনীতি টালমাটাল, দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে সেই ছক্কারে ভাৰতীয় সংবাদমাধ্যমেৰ একাংশেৰ স্বৰ প্ৰিবল ও সুস্পষ্ট। এই সংবাদমাধ্যমকে দেখিলে সঞ্জয় গাঁথীও বুঝি লজ্জা পাইতেন।

পাকিস্তানেৰ প্ৰশাসন গণতন্ত্ৰেৰ ধাৰক-বাহক নহোৱা পাকিস্তানেৰ সামৰিক প্ৰতিষ্ঠান এমনই অমিতপৰাঙ্গী যে

কটো জনপ্ৰিয় ছিল পাকিস্তান আন্দোলন

মইদুল ইসলাম

ক্ৰিমেটিং আ নিউ
মেডিনা: সেট পাওয়াৱাৰ,
ইসলাম, অ্যান্ড
দ কোয়েষ্ট ফৰ
পাকিস্তান ইন লেট
কলোনিয়াল নৰ্থ
ইন্ডিয়া। বেক্ট

১৯৫০

পাকিস্তান গড়াৰ

প্ৰশংসন তিনি মূলত তিনি ধৰনেৰ ঐতিহাসিক মতকে চ্যালেঞ্জ কৰেছেন। প্ৰথমত, বিশিশ্ব সৱকাৰৰ পৰাকাৰৰ, মুসলিম লিঙ্গ নেতৃত্ব ও কংগ্ৰেস মধ্যে সাংবিধানিক চুক্তি ও শৰ্তসাপেক্ষ আলোচনাৰ বিফলতাৰ কাৰণে পাকিস্তানেৰ জন্য। দ্বিতীয়ত, জনেন্দ্ৰ পাণ্ডেৰ মতো সাবলম্বন ঐতিহাসিকদেৰ মতে পাকিস্তান যদিও একটা আবেগপ্ৰণ ধৰ্মীয় প্ৰতীক ছিল, তাকে যাঁৰা সব থেকে বেশি সমৰ্থন কৰিছিলেন তাঁৰা আসলে পাৰিস্তান সৃষ্টিৰ অৰ্থ ও তাৰ ভবিষ্যৎ সম্পর্কে অনিশ্চিত ছিলোন। দ্বিতীয়ত, জিয়া আসলে একটা উদানৈতিক গণতান্ত্ৰিক বাস্তুৰ ভিত্তিতে এক ধৰ্মনিৰপেক্ষ জাতীয়তাবাদী পাকিস্তান গড়তে চেয়েছিলোন।

অন্য দিকে, লেখক দেখান চেষ্টা কৰেছেন যে পাকিস্তান গড়াৰ পিছনে মুসলিম লিঙ্গ নেতৃত্বেৰ সঙ্গে দেওবন্দি উলোমাদেৰ (পশ্চিম উত্তৰপ্ৰদেশেৰ দেওবন্দে অবস্থিত, ইসলাম ধৰ্মেৰ পশ্চিমবৰ্তী) শুৰুতপূৰ্ব ভূমিকা ছিল তা কৰা হয়নি। ১৯৪৭-এ দেশভাগেৰ পৰ ১৯৫১-যে আদমসুমাৰি হয় তাতে ভাৰতে ১৯৪৮ শতাব্দী বা তিনি কোটি চতুৰ্থাংশ বলা হৈলো যে আনন্দোলন কৰেছেন তাই বাংলাৰ ইতিহাসকে তিনি পাশ

পাকিস্তান আন্দোলনকে সব ভাৰতীয় মুসলিমেৰ
এক জনপ্ৰিয় আন্দোলন বলাৰ জন্য যে বিশেষণ
কৰাৰ দৰকাৰ ছিল তা কৰা হয়নি।

গত কয়েক দশকেৰ
পাকিস্তান সৃষ্টিৰ
যে ইতিহাস লেখা
হয়েছে সেই

বিশেষ বিদ্যাক্ষেত্ৰে
আলোচ্য বইটি নতুন
সংযোজন। পিএইচ
ডি গবেষণাপত্ৰকে
ভিত্তি কৰে লেখা
৫৩০ পৃষ্ঠাৰ এই
বইতে লেখক

কংগ্ৰেসপৰ্যাহাৰ উলোমা ও জমিয়ত উলোমা-
এ-ইন্ড-এৰ অগ্ৰণী নেতা তথা 'সংযুক্ত
জাতীয়তাবাদেৰ' প্ৰভাৱা, মৌলানা হুসেন
আহমেদ মাদানিৰ বিৰুদ্ধে উসমানিৰ তীব্ৰ
অবিশ্বাস ছিল। ১৯৪৫ সালে উসমানি জমিয়ত
উলোমা-এ-ইন্ড ছেড়ে জমিয়ত উলোমা-
এ-ইসলাম গড়লো এবং ১৯৪৫ সালেৰ
জাতীয় নিৰ্বাচন ও ১৯৪৬ সালেৰ প্ৰাদেশিক
নিৰ্বাচনে মুসলিম লিঙ্গেৰ হয়ে দেশবাপী
প্ৰচাৰ কৰেছিলোন। লেখক পাকিস্তানেৰ দাবিৰ
পিছনে ১৯৪০-এৰ দশকেৰ সংযুক্ত প্ৰদেশেৰ
(বৰ্তমান উত্তৰপ্ৰদেশ) মুসলিম লিঙ্গেৰ কৰ্মী,
মুসলিম লিঙ্গেৰ নেতৃত্ব, আলিগড়েৰ মুসলিম
আধুনিকতাবাদী, মুসলিম উলোমাদেৰ একাংশ
আধুনিকতাবাদী, মুসলিম উলোমাদেৰ একাংশ

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।

।